

fester») og Blusbrænding i det nordlige Vestjylland Syd for Limfjorden; men ellers blev Midsommerfesten ved St. Hans (23.—24. Juni) en stor og smuk Fest for Folket i de nordiske Lande. En kort Redegørelse for, hvad man foretog sig i Danmark ved Midsommerfesten (med udførlige Henvisninger), er givet i min Bog: Danmarks Helligkilder 1926, Afsnit »Besøgstider«. — I det ovenstående er givet et kort Referat af Martin P:n Nilssons Afhandling, og det synes mig, at hans Resultat om Festflytningen fra Maj til Juni er støttet af så mange Beviser, at man nærmest føler sig overtydet om dets Rigtighed. At der i visse danske Egne dog stadigvæk til vor Tid har været fejret Forårsfest på Bekostning af Midsommerfesten, må sikkert bero på en tilfældig Udvælgelse.

Kbhvn., 10. Septbr. 1926.

August F. Schmidt.

J. Winther: Lindø. En Boplads fra Danmarks yngre Stenalder. Rudkøbing 1926.

Der findes i dette land en række privatfolk, der giver sig af med den praktiske arkæologi, en række amatører, som dreven af en levende interesse for Danmarks forhistorie udgraver eller lader udgrave vore oldtidsmindesmærker i den tro, at de hermed fremmer vor viden om vor oldtid. Dette er ingenlunde altid tilfældet. Der haves desværre eksempler på, at disse gravninger er til mere skade end gavn.

Der gives dog også en række interesserede, hvem den arkæologiske videnskab skylder megen tak og blandt disse indtager købmand Winther i Rudkøbing en særdeles fremragende plads. Med megen bekostning har købmand Winther fornylig udsendt første del af en publikation af en af sine interessante Lindøgravninger, et smukt og stateligt værk, som vil være til stor nytte for arkæologen.

Hr. Winther foretager sine udgravninger, på hvilke han for-tjenstfuldt har ofret betydelige midler, på en fuldtud betryggende måde, efter den metode, som anvendes af Nationalmuseet, og som skaber sikkerhed for, at intet af betydning går tabt. Man har indtrykket af, at intet undgår hans blik, og han meddeler sine iagttagelser med en samvittighedsfuldhed, der undertiden kan grænse til pedanteri, som når det på s. 24 nævnes om den lille runde grube i felt M 9, at væggene mod S. og SØ. er stejle, men jævnt rundende mod NV., en detail, som er uden interesse. På den anden side mangler i teksten en redegørelse for den lervæg, som findes på planchen i felt M 6 og dens mærkelige bratte afslutning mod felt L 6, der jo er undersøgt som de øvrige felter.

En ting, som strax springer i øjnene og vækker nogen skepsis, er de mange pælehuller. De til huset over arnerne 5 og 6 ser troværdige ud. De viser et firkantet hus. Dets indgang, formoder forfatteren, har været i vest, da han mener at kunne iagttage, at mennesker ikke til stadighed har færdedes ved østgavlen, og da en dør i syd måtte føre fugtigheden ind i huset på grund af terrænets fald. Han nævner dog ikke noget om, at jordbunden mod vest ses at være fasttrampet. Grundlaget for at lægge døren i vest er sikkert for løst overfor reglerne for oldtidsbebyggelse som for al gammel bebyggelse, at indgangen er mod syd eller øst. Således er det jo også i jættestuerne, som er samtidige med Lindøbopladsen.

De 11 pælehuller mod SØ. skal der ikke udtales noget om. De synes ikke at stå i noget fornuftigt forhold til hinanden, men hører jo næppe heller til et beboelseshus. Er de virkelige, er de i hvert fald foreløbig uforklarlige. De i felterne D 10, E 10, G 10 og I 8 unddrager sig ligeledes forklaring. Derimod kan man næppe skænke alle pælehullerne til husene over arnerne 1 og 2 tiltro. Her er sikkert sluppet for mange med.

Forfatteren har været rundhåndet med billedstoffet. Billederne er mange og gode. Men hvorfor er afbildningerne fra undersøgelsen ikke numereret sammen med de øvrige? Fig. 1 findes på s. 6, fig. 2 på s. 25; imellem ligger 16 uden nummer, og senere følger endnu flere; på s. 52 findes fig. 112 og 113, på s. 53 fig. 102 og flg. Det er måske pedanteri at fremhæve dette, men det skæmmer. Derimod er det en væsentlig indvending at bebrejde fotografen, at han ved at fotografere flintsagerne fra en enkelt side (især på s. 33) slet ikke har fået disses karakter frem. Dette bør undgås i den bebudede 2den del af værket.

Hvad forklaringen af oldsagerne angår drager forfatteren den formodning i tvivl, at de små redskaber af gennemborede tåled og rulleben af oxer (fig. 70—74) skulde være køller. Men hvem har fremsat den? Hvorfor nævnes ikke den af Carl Neergaard fremsatte rimelige forklaring (jvnfr. afhandlingen om affaldsdyngen ved Aalborg). Formodningen om, at fig. 78 og 79 skulde være bidselstænger er mulig også for løs. Bidselstænger af hjortetak regner vi jo med — og sikkert med rette — først at have i slutningen af den ældre jernalder. At forklare stykket fig. 81 som en tud er ligeledes en meget farlig parallelisering med fænomener fra moderne tid.

Kan der end således på en række punkter rettes kritik, formår de anførte svagheder dog ikke at ændre den kendsgerning, at bogen vil være til stor nytte, og at forfatterens gravninger har

bragt kendskaben til den yngre stenalders leveforhold et godt stykke fremad.

Knud Klem.

H. Hjorth-Nielsen: Københavns slagterlaug 1451—1926. Kbh. 1926.

Der er med Hjorth-Nielsens bog tilført vor laugslitteratur et stateligt og vægtigt bidrag, som både slagterlauget, der har bestøttet udgivelsen, og forfatteren kan være tilfreds med.

Vil man veje dette arbejdes værdi på en finere vægt, må prøvningen ganske naturligt dele sig i to. Thi selvfølgelig kan der for ethvert laug af dets arkivalier udtrages en række oplysninger af mere intim karakter og af særlig værdi for dette særlige laug; men desuden kan der under behandlingen af en gruppe laugsarkivalier komme ting frem af afgørende værdi for den almindelige danske laugshistorie.

Lad det da være sagt straks, at det første afsnit er klaret smukt og udtømmende, der er skaffet et omfattende og morsomt billedstof tilveje, og fremstillingen er sober og velskrevet. Man mærker, at forfatteren er vant til at behandle historisk stof og at veje og vrage i det indsamlede materiale. Man mærker også, at han egentlig er personalhistoriker, men det har ikke forringet bogens værdi. Derimod savner man i ikke ringe grad et navne-register, og, hvad der er endnu værre, man savner kildehenvisninger.

Indledningen røber straks, i hvor høj grad vi mangler en almindelig dansk laugshistorie. Man opnår nu en gang ikke at trænge ind i ånden og tonen af dette kulturmilieu ved at gennemgå en tilfældig række spredte afhandlinger om de forekommende emner. Ved denne mangel er grundlaget for de i de indledende kapitler anførte betragtninger i nogen grad forskudt og giver et for flimrende billede.

Da både slagtingen ved de hedenske offergilder og tilige gildeinstitutionens faderskab til laugene begge er blevet omtalt, havde det været naturligt at søge at knytte dem sammen. En understregning af, at de hedenske offergilder rimeligvis i langt højere grad var spise- end drikkegilder, havde også ligget lige for; thi det er egentlig først hen imod laugstiden, at drikken bliver enerådende i gilderne.

Det er en absolut misforståelse at vente læretid, svendeår og mesterstykke omtalt så tidligt som i Københavns stadsret af 1294. Det skyldes manglende forståelse af de almindelige udviklingslinier for laugene. Ligeledes forvirrer en sætning som: »Kødman-

gerembedet tør neppe forstås som andet end kødmangerhåndværket«. Forfatteren ved udmærket godt, at embede er lig håndværk, og det er også noget ganske andet, han vil vise.

Der er hos forfatteren lidt for megen trang til spidsfindighed over for ting, som er lige ud ad landevejen for den, der er fuldt fortrolig med laugenes udviklingshistorie. At således privilegierne af 1451 og ligeledes et brev af 1443 er stilet til kødmangerne og ikke til et kødmangerlaug, tager forfatteren som et bevis på, at der intet laug fandtes på den tid. Det er ganske forkert! I så fald skulde så absolut gamle laug som Københavns smedelaug og skomagerlaug først være opstået henholdsvis 1512 og 1509. Desuden kan det ses af selve privilegierne 1451, at der fandtes et laug; thi de omtaler, at »ingen skal være broder udi deris embede . . .«, hvilket absolut fordrer tilstedeværelsen af et laug, hvori man kunde være broder. Nej, *privilegierne 1451 er absolut den første skrå for Københavns slagterlaug*, og således bliver den også regnet af professor C. Nyrop (Danske gilde- og laugsskråer II nr. 30). Forfatteren hænger sig rimeligvis i, at disse privilegier ikke omtaler oldermand, igang o. s. v., men det skyldes blot, at sligt absolut ikke interesserede øvrigheden på den tid, lige så lidt som at håndværkerne, der oftest selv skrev skråen eller lod den skrive, ønskede at blande øvrigheden ind i deres intimere liv.

Når forfatteren savner mester- og svendestykker allerede i hundredeåret efter 1451, er det også ud fra gale forudsætninger, thi disse prøver hører så afgjort zünftperioden til. Det må samtidig understreges, at zünften de færreste steder her i landet var så ren som i moderlandet, Tyskland. Der kendes derfor udmærket godt velkomster til ikke særlig zünftige laug, ligesom der findes mestervelkomster, hvilket egentlig er i strid med velkomstens zünftige natur.

At fremhæve slagternes endrægtighed på andre håndværkeres bekostning (p. 27) er ganske misforstået. Når det gjaldt de fælles interesser, var der et ubrydeligt sammenhold i alle laug — det var det, der gav dem den umådelige styrke, som formåede at trose selve regeringsmagten gang på gang.

I skråen p. 11 gengives forkert massuin for marsvin. Meningen er ganske vist masksvin = fedesvin, men alligevel citerer forfatteren p. 13 marsvin.

Af særlig almen interesse må understreges den oplysning, der p. 32 gives om laugets hele *danske* karakter, uden indblanding af tyske elementer. Det var rart en gang at få hele dette forhold grundigt belyst, så at det klart kunde ses, om virkelig den tyske

indflydelse på dansk håndværk har været så stor som altid hidtil antaget. Adskilligt peger i modsat retning.

Værdifuld er også oplysningen om, at yngste mester kaldtes »degn«, en betegnelse, som er yderst sjælden i andre laug. Desuden gennemgår forfatteren meget nøje det kapitel af laugets historie, der omhandler militære personers indgriben, hvadenten den var lovlig eller ulovlig, i de københavnske slagteres næring. Heller ikke dette kapitel i almindelig dansk laughistorie har fundet sin skildrer endnu, og de her fremdragne eksempler vil være fremtidens skildrer heraf til god nytte.

Endelig omtaler forfatteren udviklingen fra slagterhorn (hos omrejsende slagtere i Tyskland, der besøgede breve) til posthorn. Men her som mange andre steder er savnet af kildehenvisninger føleligt.

Til trods for at Københavns slagterlaugs arkiv er langt fattigere end mange provinslaugs, er der med dette arbejde skabt en god bog, en af de mange sten i muren, hvoraf den danske laughistorie en gang skal rejses som en monumental bygning over et interessant kulturafsnit af landets historie.

Carl P. Nielsen og R. Berg: Danmarks bogbindere gennem 400 år.
Udgivet af bogbinderlauget i Kjøbenhavn. 1926.

Det er i sit ydre en overordentlig tiltalende bog, der her foreligger. Valg af papir og typer er særdeles heldigt og illustrationerne fremtræder tydeligt.

Også hvad bogens indhold angår, overraskes man behageligt. Samvirket mellem de to forfattere har været meget frugtbart. Hr. Nielsen har gennem mange år indsamlet stof til bogen og har derfor kunnet give hr. R. Berg fortrinlige orienteringer, som denne har udnyttet i fuldt mål. Thi selve det laughistoriske i bogen må sikkert skyldes denne sidste.

Hr. Berg er i modsætning til hr. Hjorth-Nielsen udpræget håndværkerhistoriker. Han har siden sin i 1904 udgivne »Snedkerlaugets historie« med dens iøjnespringende mangler og fejlsyn fået særdeles fast grund under fødderne, så at man gerne ser bort fra visse naiviteter såvel i stofbehandlingen som i ordvalget. På dette snævre område når han langt videre end i den mere abstrakte »Købstad og købstadsmænd«, der i sit anlæg fordrede langt mere, end han kunde yde.

Bogbinderlauget er måske opstået i 1646, fra hvilket år der kendes en skrå. Men afgjort er det ikke! De grunde, som anføres, beviser det ikke tilstrækkelig klart. Ordlyden af skråens indledningskapitel siger det ikke, dertil ligner den for meget skråer

for andre laug, som på samme tid fik en *ny* skrå, uden at den gamle omtales. Og en henvisning til, at den omtaler »uordner« blandt bogbinderne, som skulde have medvirket til et laugs oprettelse, er ikke nok; thi de fleste skråer var affødt af lignende uordner, selv om de blot afløste ældre skråer.

Det hævdes dernæst, at bogbinderne må have søgt laug et oprettet for at få gennemført indbyrdes lighed, og som særlig afgørende fremføres forbudet mod at have mere end to svende. Men når det samtidig anføres, at af Københavns daværende 12 mestre var det kun fire, der holdt svende, og kun een hver, falder dette argument jo til jorden. Det er rigtigt, at tanken om lighedsprincippet er medbestemmende, men også kun medbestemmende. Der lå mange andre og større kræfter bag et laugs oprettelse.

Det er trist, at der ikke er bevaret nogen dansk beretning om bogbindernes svendeindvielse. Det kan være, at den har været således som forfatterne viser det efter tyske kilder; men afgjort er det ikke, thi det vides jo fra andre laug, at svendeindvielserne her i landet var langt enklere end i Tyskland. Og det er farligt at skrive et helt kapitel om dette emne, når det først af næste kapitel kan forstås, at der er lånt fra tyske kilder.

Må det tillige være sagt — som om et lignende forhold i den foran omtalte bog — at det er formeget at tillægge bogbinderne »en særlig tradition, som absolut var deres egen« (p. 48) på bekostning af andre laug, der fulgte ganske de samme regler for omfrag, forbud mod samvær med drenge o. s. v.

Der savnes i den almindelige historiske oversigt en redegørelse for de bogbindere, der var knyttet til domkapitlerne landet over. I de fleste danske provinsbyer kunde en bogbinder i 15 og 1600erne ikke finde tilstrækkeligt arbejde til at han kunde leve deraf, det er derfor rigtigt, når det anføres, at de bogbindere, man så uden for København, for det meste var trækfugle, bogførere, som vandrede fra sted til sted, og som både indbandt og solgte bøger. Men ved domkapitlerne var der faste bogbindere, som kun arbejdede for disse. Af samme grund indgik de ikke blandt byens håndværkere og betalte ikke skat som disse, så lidt som de tog bogerskab i hyerne.

Oplysningerne herom er kun få men samstemmende, og dette, at deres næring ansås for at være »fri«, blev til gavn for de af deres kolleger, der nedsatte sig i provinsbyerne i 1700'erne, idet disse under henvisning til, at dette håndværk plejede at være frit, virkelig i en række år opnåede lempelser eller endog hel fritagelse for »skatter og tyngsler«, selv om de også havde draget boghandlen ind under sig.

Men bortset fra sådanne indvendinger mod enkeltheder, må man glæde sig over dette gode bidrag til dansk laugshistorie, der yderligere har vundet ved, at en del af provinsens laug er draget med ind i undersøgelserne, særlig Odense, der leverer mangan god underbygning af opfattelserne.

Bogen er let læselig og fremstillingen behagelig sammenhængende derved, at kildematerialet for en del er samlet i det omfattende afsnit »bilag« bag i bogen. Et Navneregister er heldigvis medtaget.

En sammenligning mellem de to arbejder set fra et laugshistorisk synspunkt kan egentlig ikke opstilles, dertil er de to håndværk såvelsom deres historiske udvikling alt for forskellige.

Man må nøjes med at glæde sig over, at de er skrevet af mænd med virkelig sans for sådanne arbejder, og ikke — som det så ofte er sket — af tilfældige laugsmedlemmer, der ved et jubilæum har følt sig kaldet til at ødelægge en fremtidig dygtig behandling af stoffet.

Otto Smith.

C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie indtil det 19. Aarh. Midte. S. 205—386. Hjørring 1925.

Med det foreliggende Bind har Postmester Klitgaard, Brønderslev, fuldendt sin Beskrivelse af Hjørring Bys Historie. Medens den i 1924 udsendte første Del af Bogen¹⁾ omhandlede Byens egentlige Historie, indeholder den nu udsendte Del Beskrivelsen af St. Katrine Kirke, af Tingsted og Raadhus, Kapellanbolig, Skolevæsenet og Skolerne, en lang Række Embedsetater, der rummer fortrinligt personalhistorisk Stof, og endelig saavel et meget udførligt Navneregister som et Sagregister.

Paa den interessante St. Katrine Kirke ofrer Forf. ikke mindre end 35 Sider. Gennem Kirkeregnskaberne, som han flittigt har benyttet, og adskillige andre Kilder følger han den gamle Kirkes Historie fra de ældste Tider gennem dens Forfaldsperiode i den første Halvdel af det 18. Aarh., Hovedreparationen omkr. 1750, Ildebranden 1793, der ødelagde Taget og en Del af Kirkens Indre, saa at der maatte en Udgift af 5250 Rdl. til for at bringe den i Stand igen. Kirkens Inventar og Begravelser er udførligt behandlede, Kirkens Klokker ligeledes. I 1638 var Kirkens store Klokke sprunget, og der blev da anskaffet en ny, der dog snart viste sig at være for svær, idet Taarnet 1651 revnede ved Ringningen. S. 232 fortæller Forf. om Gabestokken, der var opstillet

¹⁾ Anmeldt i nærv. Tidsskr. 5. Bd. S. 188 ff.

paa Kirkegaarden og vedligeholdtes af Kirkens Midler, i alt Fald indtil 1714, da Biskop Thestrup protesterede herimod. Oplysningen om, at denne gejstlige Gabestok allerede fandtes 1650 og afskaffedes allerede 1714, er af Interesse, idet det vistnok er den almindelige Opfattelse, at Kirkegaardsgabestokkene først har deres Oprindelse omkr. 1700 og fik deres rigtige Blomstringstid i Christian VI's pietistiske Regeringsperiode, men det er næppe berettiget heraf at tro, at Byen ikke har haft anden Gabestok end den gejstlige, selv om Forf. ikke, som det synes, har truffet denne nævnt i Byens Regnskaber. I Nørre Sundby var der ikke mindre end to Gabestokke paa Kirkegaarden, men de nævnes først i det 18. Aarh., og begge eksisterede endnu i 1794¹⁾, (se C. Petresch Christensen: Nørre Sundbys Historie 1701—1850 S. 298. Heller ikke denne Forf. omtaler andre Gabestokke end Kirkegaardens).

Bogen bringer fyldige Oplysninger om Borgmestre, Raadmænd og Byfogder, og da disse Personer jo udgik af Borgernes Rækker og ikke som nu dannede en egentlig Embedsstand, har vi her et betydeligt Materiale vedrørende Byens mere prominente Personer og det fra en Tid, da der hverken findes Kirkebøger eller Skifteprotokoller. Saavel blandt disse som blandt andre af Byens mere fremtrædende Borgere er der adskillige mere eller mindre »morsomme«, f. Eks. Præsten Daniel Chrysostomus, Lægerne Simonsen og Wodskov m. fl. a.

Hjørring Bys Historie er et grundigt og overskueligt Arbejde, ikke altid — paa Grund af den store Detailrigdom — netop morsomt, men helt igennem et ægte Klitgaardsk Arbejde, og dette er jo ikke nogen ringe Ros.

H. Hjorth-Nielsen.

To Bøger af August F. Schmidt.

Danmarks Helligkilder. Oversigt og Litteraturfortegnelse. Danmarks Folkeminder Nr. 33. 160 S. Kbh. 1926. Det Schønbergske Forlag.

Da Arbejdet med den Skildring af vort Lands hellige Kilder, som »Danmarks Folkeminder« længe har haft planlagt, afbrødes ved den unge Forsker, Thomas B. Bangs pludselige Død, kunde man vanskelig have fundet nogen, der var bedre skikket til at føre Planen ud i Livet end August F. Schmidt. Med den største Flid og Grundighed har han arbejdet sig gennem det omfattende Materiale, som Bogen er bygget op paa. Ikke alene er hele den

¹⁾ En er bevaret i Aalborg Museum.

trykte, topografiske Litteratur gennemgaaet, men ogsaa alt, hvad der findes i Haandskrift fra ældre og nyere Tid, som kunde tænkes at have Betydning for Emnet. Blandt det nyere Stof maa særlig nævnes et Manuskript fra 1890erne af Nissen Ramten i Nationalmuseets 2. Afdeling med Beskrivelse af alle de dakednte, jyske Helligkilder og det utrykte Materiale i Dansk Folkeminde-samling, herunder Thomas B. Bangs Forarbejder.

I de første Kapitler af Bogen viser Forfatteren, hvorledes Troen paa Kildernes undergørende Kraft har udviklet sig gennem Tiderne. At de har været dyrket allerede i Bronzealderen kan vi slutte os til af Offerlundene. Fra en senere Tid vidner den Omstændighed, at hedenske Gudenavne eller andre Ord af sakral Karakter ofte indgaar i Kildenavnene, eller at de ligger i Nærheden af hedenske Kultpladser, om deres Betydning. Under Kato-licismen fortsættes deres Dyrkelse uanfægtet og knyttes nu sammen med Helgendyrkelsen. Reformationen søger vel først at bekæmpe dem ligesom andre Levn fra den gamle Tid, men finder sig snart i det uundgaaelige og helt op til vor Tid lever Troen paa dem frodigt videre.

Derefter følger et Kapitel om Kildernes Besøgstid, som oftest Valborgaften eller Sct. Hansaften, og der gøres opmærksom paa et Forhold af stor Interesse: de Omraader, der brænder henholdsvis Valborg- og St. Hansblus, besøger ogsaa Kilderne paa de samme Tider.

Endvidere skildres Fester og Kildemarkeder, og de Sagn og Trosforestillinger, der knytter sig til de forskellige Kilder, anføres, ordnede efter Typer. Bogens sidste Tredjedel optages af en topografisk ordnet Liste over de 618 kendte danske Helligkilder med en fuldstændig Litteraturfortegnelse, indeholdende flere Tusinde Henvisninger, der vil blive til stor Nytte for alle fremtidige Forskere paa dette Omraade.

Til Bogen slutter sig en Række (17) Afhandlinger rundt om i de historiske Amtsaaerbøger angaaende de enkelte Egnes hellige Kilder. Man vil her finde udførlige Skildringer af Kildernes Udseende, de Sagn, der knytter sig til dem o. s. v.

»Danmarks Helligkilder« indtager gennem sin Rigdom paa Oplysninger en smuk Plads i vor folkloristiske Litteratur. Det maa haabes, at Forfatteren faar Lejlighed til at fortsætte sine Studier ogsaa paa andre Omraader inden for Folkemindevidenskabens.

Kristian Hald.

Hyrdedrenge og Hyrdedrengetiv. Et Stykke Bondehistorie. 167 S. Kbh. 1926. Schultz Forlag.

Dette Værk, det tredje i Rækken af den flittige Forskers Arbejder fra det sidste Aar, er tilegnet Jeppe Aakjær paa hans 60-Aars Fødselsdag. Han vil heri belyse en enkelt Side af det danske Landbrugs Historie i det 19. Aarh., Hyrdedrengenes Arbejde og Levevilkaar. Det første Kapitel omtaler Byhyrderne i Fællesskabets Tid og derefter skildres Hyrdedrengenes Alder, Arbejde, Løn, Behandling, Fester o. s. v. I Kapitlet Vejret gengives de morsomme Hyrderim, hvoraf nogle, der er kendt næsten enslydende over hele Landet, sikkert maa være meget gamle. Det skal iøvrigt blot nævnes, at Forfatteren ogsaa forsøger at give en psykologisk Forklaring af den bekendte Episode fra Søren Kierkegaards Faders Barndom, hvor den ensomme Hyrdedreng stiger op paa en Høj og forbander Vorherre.

Det er et højst forskelligartet Materiale, der er benyttet til dette kulturhistoriske Arbejde, dels ligefremme Beretninger fra den folkloristiske Litteratur og det store, utrykte Stof i Dansk Folkemindesamling, dels de digteriske Skildringer af Hyrdedrenge, som Hjemstavnsforfattere som Aakjær, Skjoldborg, Andersen Nexø og fl. har givet rundt om i deres Produktion, men Forfatteren har formaaet at sammenarbejde dette Stof til en letlæselig og grundig Behandling af Emnet. Bogen er forsynet med udmærkede Navne- og Sagregistre.

Kristian Hald.

F. Hjorth: Historiske Oplysninger om Tommerup Sogn. Eget Forlag. 1920. 58 S.

Beretning om Slægten Thura gennem 400 Aar. Eget Forlag. 2. Udg. 1925. 171 S.

Proprietær Hjort er en særdeles flittig Arkivbesøgende, hvilket, tilligemed en aldrig svigtende Interesse for lokal og personal Historie, har sat sit Præg paa hans efterhaanden ret omfangsrige Produktion. Foruden Tommerup-Bogen har han udsendt lignende om Vissenbjerg Sogn, om Frøbjerg, Broholm og Ernebbjerg, og den anselige Bog om Thura-Slægten er den ottende i Rækken af Slægtebøger fra hans Haand, idet han tidligere har udsendt Bøger om Slægten Stampe fra Slagelse, Hejninge-Slægten, en sjællandsk Slægt Pind og Familien Berth, Slægten Gjerløff og Pultz, Borgmester Jørgen Nielsen i Assens.

Det gode ved Hjorts Bøger er den Rådighed af Enkeltheder, som han med stor og utrættet Ihærdighed fremgraver af Arki-

vernes Dyb, altid af Førstehaandskilder, utrykt Stof, yderst sjældent lader han sig nøje med litterære, trykte Kilder. Han vil selv se, hvad der staar i Kilden, og helmer ikke, før han faar løst en stillet Opgave. Et smukt Eksempel er f. Eks. den lille Detektivopgave, han har løst ved Opsporelsen af Peder Christian Albertsen de Thura (S. 108 ff.).

Den svagere Side ved Hjorts Arbejder er Fremstillingen, der ofte kan falde lidt kejtet. Det skal dog straks siges, at denne Fejl absolut ikke klæber ved Bogen om Thuraerne, som man læser ikke blot med det bedste kulturhistoriske Udbytte, men som ogsaa ved sine interessante Levnedsskildringer af højst forskellige Mennesker, hvoriblandt meget betydelige Folk, er ualmindelig underholdende, og afgjort er den bedste Bog, Hjorth har skrevet.

Bogen er rigt illustreret med interessante og karakteristiske Portrætter og Prospekter, en smuk flerfarvet Gengivelse af Thuraernes Vaaben, og som Tillæg findes en Stamtavle, der giver et kærkoment Overblik over Slægtens Personer, til hvilke ogsaa Forf.s egen Hustru hører. Desværre skæmmes visse Partier af Trykfejl, rent galt er det med Gengivelsen af de latinske Indskrifter paa Epitafier S. 23—25 o. lign. Her burde Hjort have ladet en Latiner gennemlæse Afsnittet; som det nu er, fremtræder flere af Indskrifterne snarere som etruskiske eller umbriske Gravskrifter end som latinske, især er det uheldigt, at s er gengivet som f: epitaphium five inscriptio lapides fipulchralis qvam ipfe fibi pofoit(!); sepventis auni (o: seqventis anni) o. s. v.

Bogen læses dog som sagt med stor Fornøjelse, og enhver, der ønsker Besked med den berømte Slægt, vil have vanskeligt ved at komme udenom den.

Svagere i Fremstillingsformen er afgjort Tommerup-Bogen. Den lange Række af værdifulde Enkeltoplysninger er givet i kronologisk og topografisk Følge, men saa godt som uden Forsøg paa at faa dem svejset sammen til en fremadskridende historisk Fremstilling. Bogen bliver derfor snarere en Samling af Raamateriale til Sognets Historie, givet i Form af Enkeltnotater, uden fastere Sammenhæng. Midt inde i en Voldssag fra 1677 kommer en fuldstændig Afskrift af Matrikulen 1688.

Det historiske Stof, Enkelthederne i Bogen, er dog af Værdi, og ikke mindst ved sin store Udførlighed.

Svend Aakjær.

H. Hjorth-Nielsen: Det juridisk-praktiske Selskab 1749—1863.
Særtryk af Norsk Tidsskrift f. Retsvidenskab. 126 S.

Fra Universitetsarkivet og det kgl. Biblioteks Manuskript-samling har den bekendte personalhistoriske Forsker H. H.-N. fremdraget en Række Arkivalier, der oplyser om dette Selskabs Virksomhed under forskellige Former igennem godt 100 Aar. Da Selskabet talte en Mængde fremragende Jurister blandt sine Medlemmer, indeholder det ikke lidet betydningsfuldt Stof for den dansk-norske Retshistorie og vigtige Bidrag til Juristernes Personalhistorie. Klevenfeldt, Suhm, Langebek, Hübner, Ursin, Wivet, Anchersen og Kofod-Ancher var bl. a. Medlemmer deraf i 1750'erne, og i senere Tider A. S. Ørsted, Colbiørnsen, Kaas, Hurtigkarl, Rosenstand-Goiske, Kolderup-Rosenvinge.

At de berømte Jurister har været taknemmelige for den Lejlighed Selskabet bød til Uddannelse i juridisk Theori og Praxis, fremgaar af flere Udtalelser, saaledes siger A. S. Ørsted, at man igennem de fingerede Retshandlinger, der nøje afspejlede Rettergangen ved de virkelige Domstole »erholdt et ret levende Billede« af denne, hvilket »ogsaa fremmedes ved de træffende Bemærkninger, som enkelte mere erfarne Jurister under Voteringen gjorde«. Alene paa Grund af en betydningsfuld Ytring af Geheime-Statsminister Kaas 1825, er Selskabet vel værd at mindes: »Edouard og Christian Colbiørnsen, den første min Lærer, den anden min Ungdoms Ven, yttrede ofte for mig, hvormeget dette Selskab havde bidraget til at bestemme den Løbebane de begge med saa megen Hæder betraadte«.

Der er saaledes næppe Tvivl om, at Fremdragelsen af dette Selskabs Historie, dets Organisation, dets Virksomhed og dets mange betydelige Medlemmers Indsats i dets Foreningsliv, er særdeles velegnet til at kaste Lys over et Tidsrum i dansk Retsvidenskabs Historie, som hidindtil kun har været yderst stedmoderligt behandlet.

Svend Aakjær.

Slægten Permin i Danmark. Trykt som Manuskript. København 1925. 62 S., foruden 10 S. Fotografier.

Denne Stamtavle, der er en stærkt suppleret Udgave af den første, af Christonje udarbejdede Genealogi 1905, er blevet til paa Konsul *Axel Permins* Initiativ, idet Hr. Permin, med Bistand af Underarkivar Harald Hatt, har indsamlet det fyldige Materiale af slægtshistoriske Oplysninger og det sjældent interessante Bil-

Iedstof, der, foruden et morsomt Prospekt af Køge fra ca. 1760, tillige omfatter Fotografier af ikke mindre end 174 af Slægtens Medlemmer. Grosserer *Victor Fr. Permin*, Indehaveren af det landskendte Firma for Broderi og Haandarbejde, har forsynet Bogen med en smuk Omslagstegning.

Ifølge en Familietradition skal Slægten stamme fra Stettin; men det er desværre ikke lykkedes at bekræfte Overleveringen. Dog kan der næppe være Tvivl om, at Slægtens Navn stammer fra et Stednavn i den oprindeligt slaviske (vendiske) Del af Nordtyskland, idet Stednavne som Pammin, Pemmin, Parmen er ret almindelige i Pommern og Brandenburg. De første Personer af dette Navn, der optræder i Danmark, kaldes da ogsaa afvekslende *Parmin* og *Permin*. Anmelderen haaber at kunne give et nyt, men ganske vist yderst beskedent, Bidrag til Slægtsnavnets Historie, ved den Meddelelse, at dette Stednavn efter al Sandsynlighed, ligesom vistnok det bekendte russiske *Perm*, har sin Oprindelse af slavisk *parma*, *permu*, der betyder »Færge«; fra slavisk Sprog, hvor dette Ord havde Formen *pram(u)* har vi laant vort *Pram*, ligesom Ordet er fjærnere ude stammebeslægtet med nordisk *farm* »Skibsladning«, og i sin ældste Oprindelse (ligesom forøvrigt *ferja* »Færge«) er beslægtet med at *fare*.

Havde man Hang til Aandrigheder, vilde man derfor uden Tvivl se noget symbolsk i det Faktum, at den første Permin kom her til Landet netop som Færgemand af det gode tyske Øl (Tysktølsfører), men den mere nøgterne nøjes med deri at se noget typisk for Retningen af vort gamle Handelssamkvem med Nordtysklands Østersøbyer.

Desværre er det ikke lykkedes at skabe Forbindelse mellem de senere Perminer og disse Perminer i Køge 1600—1607, Jochum og Jacob. Sandsynligvis er der kun Tale om een Mand, idet disse Navne ofte i Datiden gled over i hinanden, saaledes hed Ridderen Jacob Lykke til Skovgaard, oftere Joachim, Jachim eller Jochum. Slægtens Stamfar bliver derfor den store Købmand i Køge, Jochum Henrik Permin, gift 1725 5. Dec., død 1765, og sidste Aar kunde Familien derfor fejre 200-Aars Jubilæum, hvad der øjensynlig ikke var uden Betydning for Fremkomsten af den smukke Stamtavle.

Jochum Permin og hans Hustru Cathrine Lisbeth Olsdatter (Datter af Skipper Ole Larsen i Køge) fik 14 Børn, hvoraf 6 døde som smaa, mens kun een, Storkøbmanden, »agtbare Sieur Hans Permin« i Køge, førte Slægtsnavnet videre. Dennes Søster Marianne P. blev gift to Gange, med to Købmænd efter hinanden, Poul Andersen og Cornelius Hjorteberg i Slagelse. Ogsaa Søsteren Elisabeth blev gift med en Køge-Købmand, Jens Møller i Køge,

siden efterhaanden med to Møllere i Store Heddinge. En Broder Ole P. blev Stiftsbager i Vallø, og døde i København.

Af Hans Permins Børn blev flere Købmænd, i Køge, Store Heddinge, København, Helsingør og Roskilde, og fra disse stammer de nuværende Perminer.

Stamtavlen er ført med den største historiske Nøjagtighed og indeholder fyldige biografiske Data. Ikke mindst maa man paaskønne det fortræffelige Register, der gør det let at finde de i Slægten indgiftede Personer. Opstillingen af de enkelte Led er ligeledes langt klarere og mere konsekvent end sædvanligt. Alle disse Fortrin: Udstyrelsen, Billedstoffet, den praktiske Ordning og Opstilling, de fyldige Oplysninger, hæver Bogen op i et højere Plan end det hvori vore borgerlige Slægtebøger ellers ligger, og der er næppe Tvivl om, at den smukke Bog vil blive benyttet flittigt af den, der søger Oplysninger om denne vidt for-grenede og højt ansete Slægt.

Svend Aakjær.

P. Severinsen: De rette Messeklæder. Bidrag til Kirkeklædernes Historie. Udgivet af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie (Gad. 1924).

Interessen for kirkelig Kunstkultur har i de senere Aar været i stadig og glædelig Væxt og har ifjor givet sig Udslag i Stiftelsen af Selskabet for kirkelig Kunst. Naar det nu snart træder i Virksomhed, vil det maaske i første Række komme til at beskæftige sig med Messeklæderne, som mange kirkelige Kredse ønsker forbedrede og forskønnede. Der er derfor netop nu Anledning til at erindre om den lille Bog af Sognepræst P. Severinsen, Bringstrup. Den har de samme Egenskaber som Forf.s tidligere kirkehistoriske Arbejder, og selvom Emnet ikke er saa betydningsfuldt som »Folkekirkens Ejendoms historie«, er dog ogsaa Bogen om Messeklæderne paa en Gang livfuld og anskuelig, bygget paa grundigt Forskerarbejde og dog aktuel.

Den begynder med en kort Indledning om den almindelige Præstedragt, hvorom der dog endnu maa henvises til Wilh. Roth's Afhandling fra 1840'erne i Teol. Tidsskr. VIII, derefter gør den Rede for Betegnelserne Røkkelin og Messesærk, hvorved der bliver Lejlighed til at rette den gængse Misforstaaelse, at Hans Tavsens i Viborg skulde have kastet sin Ordensdragt, og i det hele for Messedragtens middelalderligt katolske Grundlag. Paa dette Omraade kan den selvsagt ikke yde meget nyt, bl. a. fordi

Danmark, i Modsætning til Sverige, har bevaret saa faa kirkelige Textilier fra Middelalderen. Tyngdepunktet ligger i Skildringen af den lutherske Kirkes Stilling til Messedragterne, og paa dette Omraade er der fremdraget nyt og interessant Materiale. Vi faar et levende Indtryk af Luthers overlegne Tolerance overfor disse ydre Ting, der lod Messedragten i Fred, saaledes at den gik i Arv til den gammellutheranske Kirke i Modsætning til den reformerte og den anglikanske. Med Rette fremhæves, at vi endnu kender alt for lidt til Messehaglernes Historie i det 16.—17. Aarhundredes Danmark; baade ved Studium i Kirkerne og ad arkivalsk Vej vil der sikkert kunne fremskaffes fyldigere Oplysninger. Saaledes forbigaar Forf. næsten ganske de københavnske Kirkers forholdsvis rige Messehagler, der tyder paa, at man ikke har staaet helt fremmed overfor katolsk Farvesymbolik. Men han formaar dog allerede at give et Indtryk af den brogede Farvepragt, som helt op i 18. Aarh. prægede Messeskrudet. Og fængslende er hans Skildring af Pietismens og Rationalismens Angreb paa Messedragterne, der nær havde ført til deres Udryddelse af Kirkerne, inden Strømmen igen vendte ved Aar 1800. Det var vel kun godt, at Frederik 6's Embedsmænd holdt deres Haand over den gamle Skik, men uheldigt blev det, at man i forstaaelig Harme over de mange sløje og tarvelige Hagler endte med i et Cirkulære 1841 at fastslaa det røde Fløjl med Kors og Besætning af Guldgalloner som det eneste tilladelige. Selv om allerede Synsloven af 1861 tillader andet, af Synet godkendt Materiale, har det ført til en kedelig Uniformering, som uden Skade kunde være kritiseret skarpere. Valgt uden Farvesans og udført i tarveligt Nutidsarbejde virker Messeuniformen altfor ofte fornærmeligt!

Efter Kapitler om Sønderjylland, hvor man efter tysk Skik nar afskaffet Messedragten, og om danske Bispekaaber, slutter Bogen med at lægge et godt Ord ind for ny og bedre Skik. Den burde læses af alle, som har Interesse for vore Kirkers Udstyr, og den er uundværlig for enhver, der vil vide Besked om Kirkerne's Kulturhistorie.

C. A. J.

Otto Smith: Chr: IV's Tøjhus. (Særtryk af Illustrationsværket »Før og Nu«, udgivet af F. Zachariae). Kbh. 1926.

Gennem en årrække har grosserer Zachariae i sit tidsskritt bragt en mængde, gennemgående udmærket billedstof til Københavns ældre og navnlig nyere topografi og historie, men teksten, der hørte hertil, har ikke altid kunnet stå mål med dette. Hæri

er der i de sidste hefter sket en heldig ændring, idet de historiske oversigter til billederne nu skyldes folk, som gennem deres studier sidder inde med særlige kundskaber om det pågældende stof. Fornylig har således underbestyrer ved den historiske våbensamling, kaptajn Otto Smith, skrevet en oversigt over Tøjhuskompleksets historie, hvor han skildrer bygningernes skæbne fra deres første begyndelse helt op til nutiden. Støttet til et rigt billedstof, der er en blanding af godt og mindre godt, såvist som en del af det er gentagelser og ligefrem overflødig, gennemgår han de bygninger, som omslutter Christian IV.s gamle krigshavn (den nuværende Bibliotekshave ligger på dens plads) nemlig Tøjhuset, Proviandtgården og det gamle Bryghus. Men han nøjes ikke med det ydre, også bygningernes anvendelse og deres indhold gør han rede for, i første række naturligvis for den historiske våbensamling. Med interesse læser man om denne righoldige samling, og man ønsker, at den mere omfattende skildring heraf, som kaptajn Smith også har skrevet, snart må se lyset.

V. Hermansen.

Det danske Folks Historie, skrevet af danske Historikere, redigeret af Aage Friis, Axel Linvald og M. Mackeprang. Chr. Erichsens Forlag.

En af Udgifverne, Raadstuearkivar *Linvald*, har i dette Hefte af »Fortid og Nutid« skrevet en Oversigt over vort Slægtleds Arbejde i dansk Historie. »Det danske Folks Historie«, som vil udkomme i syv Bind (med et Hefte paa tre Ark hver fjortende Dag), giver en almenfattelig Skildring af Danmarks Historie paa Grundlag af de Resultater, man i dette Slægtled er naaet til. Værket er altsaa en Afløser af »Danmarks Riges Historie«, som fremstiller Danmarks Historie paa Grundlag af det foregaaende Slægtleds Forsken.

Ligesom ved »Danmarks Riges Historie« er det en Flerhed af Forfattere, der medvirker. Landets Tilblivelse skildres af Afdelingsgeolog, Dr. phil. *Knud Jessen*, Sproget af Underarkivar, cand. mag. *Svend Aakjær*, den forhistoriske Tid af Museumsinspektør, Dr. phil. *J. Brøndsted* og Dr. phil. *Vilh. la Cour*. Derefter tager Professor *Steenstrup* fat med Oldtiden og Middelalderen indtil 1241. Museumsinspektør, cand. mag. *Jørgen Olrik* fører Skildringen ned til 1439 og de to Højskolemænd cand. mag. *C. P. O. Christiansen* og cand. mag. *Hans Lund* indtil 1588. Professorerne *Knud Fabricius* og *Aage Friis* behandler henholdsvis det 17. og 18. Aarh. Det 19. Aarh.'s Historie skrives af Raadstuearkivar,

mag. art. *Axel Linvald* (1772—1814), Magister *Hans Jensen* (1814—48), Redaktør, cand. mag. *Poul Engelstoft* (1848—70) og Dr. phil. *P. Munch* (1870—1901). De sidstnævnte tre Historikere har ligeledes delt det 20. Aarh.'s Historie imellem sig, idet Skildringen føres helt ned til 1925. Endelig behandles Kunsten i det 16. og 17. Aarh. af Museumsdirektør, Dr. phil. *Mackeprang*, Aandslivet i det 18. og 19. Aarh. henholdsvis af Lektor, cand. mag. *Th. A. Müller* og Professor *Vilh. Andersen*, Nationalitetskampen i Sønderjylland efter 1864 af Folketingsmand *H. P. Hanssen* og Næringslivets Udvikling efter 1864 af Dr. *Munch*.

Ejendommeligt nok er det, at denne Bog er begyndt at udkomme omtrent samtidig med første Bind af Professor Arups Danmarkshistorie. De to Værker overflødiggør ikke hinanden, hver har sin Opgave. Det er et Særsyn i moderne Historieskrivning, at en enkelt Forsker drister sig til, paa selvstændigt videnskabeligt Grundlag, at skrive et Folks Historie, og hvis det lykkes Professor Arup at gennemføre sin Plan, vil der være skabt et Værk, som maa virke befrugtende paa dansk Historieforskning ved sin Fremdragen af nye Synspunkter, ensidigt, men netop derfor inciterende. Nogen Folkebog vil det dog ikke blive. Den bør egentlig kun læses af Historikere eller i al Fald historisk kyndige. »Det danske Folks Historie« er derimod — i god Forstand — en Folkebog; skrevet af arbejdende Historikere henvender den sig til alle historisk interesserede i Landet.

Det vilde derfor være interessant, om man kunde faa undersøgt, til hvilke Kredse af Folket »Det danske Folks Historie« sælges, og hvor stor Salget er; navnlig hvis man kunde sammenligne med Salget af »Danmarks Riges Historie«. Der er vel næppe Tvivl om, at den historiske Interesse har bredt sig stærkt i de mellemliggende Aar, hvad jo navnlig de historiske Amtssamfunds store Medlemstal er Vidnesbyrd om.

At et Samlingsværk som dette ikke kan faa det Enhedspræg som en Enkeltmands Værk er indlysende, men dog kan der være en Slags Enhed i et Værk, hvor en Kreds af samtidige Historikere ligesom kodificerer, hvad et Slægtled er naaet til inden for den historiske Forskning, og her forekommer det mig, at »Det danske Folks Historie« staar noget svagere end sin Forgænger; dels er visse Afsnit, særlig det 19. og 20. Aarh., stærkt udstykket; men navnlig er Kredsen af Historikere mere uensartet i Alder end den, der skrev »Danmarks Riges Historie«. Om end disse var meget forskellige, havde de dog væsentlige Træk til fælles. Det var een Generation, paavirket i sit Syn paa Danmarks Historie af Begivenhederne i 1864 og i sin Arbejds metode af den kritiske Skole i Tyskland.

At der er taget meget Nyland ind inden for Historieforskningen, siden »Danmarks Riges Historie« blev til, vil sikkert vise sig i de Bind, som kommer. Ikke mindst træder det frem, naar man ser paa Behandlingen af den forhistoriske Tid, der her udskilles i særlige Afhandlinger. De, der skriver disse, er da ogsaa netop Folk, der er ved at bryde nye Veje, saaledes Dr. Vilhelm la Cour i sin nylig udkomne Disputats om Stenalder og Bronzealderbebyggelsen paa Sjælland.

Dristigt er det i et Værk af denne Art at ville føre Skildringen ned til vore Dage (1925), ikke mindst naar en enkelt af Forfatterne i saa høj Grad har taget aktiv Del i disse Aars Politik. Man kunde have tænkt sig Grænsen ved 1914 eller maaske bedre 1915 — men det bliver ikke desto mindre interessant at se en Fremstilling af de følgende Aar.

Allerede Værkets Titel antyder, i Modsætning til Forgængeren, »Danmarks Riges Historie«, og i Subskriptionsindbydelsen betones det yderligere, at dette skal være Folkets Historie, mens Konger og Krige faar en mere tilbagetrængt Plads. Dette maa dog vel opfattes »cum grano salis«, thi der findes jo dog de Afsnit af Danmarks Historie, hvor man ikke uden at forvanske Billedet kan give Kongerne og Krigene en tilbagetrængt Plads i Skildringen.

Forhaabentlig vil der senere blive Lejlighed til i dette Tidsskrift at komme ind paa de særlige Afhandlinger, hvoraf dette Værk bestaar. Her skal det kun siges, at man maa glæde sig over, at det har kunnet komme frem, og ønske, at det maa bidrage til at sprede megen nyttig historisk Kundskab ud i vort Folk. Udgivernes og Forfatternes Navne er en god Borgen for det, og til alle, der arbejder med Historien, og som interesserer sig for Historien, har det Ærinde.

R. L. B.

Odense Bys Historie, udgivet af H. St. Holbeck. Milo. 1926.

Odense Bys Historie foreligger nu afsluttet, og der er her fremkommet et Værk, hvis Omfang er, som det sømmer sig for en By, der alle Dage har været blandt de første i Landet. Rektor *Holbeck* fortæller i Forordet om Bogens Tilblivelse og om Planen for Værket. Som det vel maa være det naturligste med et Værk af det Omfang, har flere Forfattere samarbejdet. Og Bogen maa derfor ogsaa snarest betragtes som en Samling af — iøvrigt udmærkede Afhandlinger. Enkelte af disse kunde man have ønsket sammenarbejdet, saaledes Begyndelsen af Mag. Hugo Matthiesens Afhandling om Byplanens Udvikling med Afsnittet

om Byens ældste Historie. Adskillige af Forfatterne er ved Fødsel eller Livsstilling knyttet til Odense, og en lokal Enhed er saaledes tilstræbt, uden at der er slaaet af paa Sagkundskaben.

Behandlingen af Byens Historie er fordelt paa tre Hænder. Lektor *H. V. Clausen* behandler Middelalderens og Reformations-tidens Historie indtil Fr. II's Tid, Landsarkivar *Holger Hansen* fortsætter til 1770 og Rektor *Holbeck* fører derefter Skildringen ned til vore Dage.

Lektor *H. V. Clausen* skildrer sin Fødebys Historie ud fra sine store historiske, sproglige og ikke mindst topografiske Kundskaber. Man mærker her som i hans øvrige Bøger af samme Art, hvorledes Studier i Marken gaar jævnsides Studiet i Bøger. Han viser Odenses Betydning fra den ældste Tid som religiøst, retsligt og kommercielt Centrum og endelig Byens strategiske Beliggenhed, anlagt som den er paa den smalle Strimmel mellem Aaen og Næsbyhoved Sø paa det Sted, hvor Forbindelsesvejen mellem Østfyen og Nord- og Vestfyen af Arild har gaaet. — Af Drabet paa Knud den Hellige, den Begivenhed som satte et saa stort Skel i Odense Bys Historie, giver Forfatteren en smuk Skildring med en Vurdering af Kilderne, der grunder sig paa Weibulls Saxostudier. Odense har været et Centrum for den engelsk-kirkelige Paavirkning, som gik jævnsides Bremerkirkens, og som under Valdemarerne afløstes af den franske Kirkelighed. — I den følgende Tid ser vi Odenses Selvstændighed som særligt Retsomraade, udskilt fra Herredet, vokse frem; men den juridiske Selvstændighed følger Begyndelsen til kommunalt Selvstyre. — Paa Grundlag af Dronning Christinas Hofholdningsregnskaber giver Forf. en højst interessant Skildring af det materielle og aandelige Liv i Middelalderens sidste Tid, hvor Odense dannede et Centrum for det senmiddelalderlige Fromhedsliv, som var præget af en vis Pessimisme, og som bortset fra den katolske Humanisme var Katolicismens sidste Ytringsform her til Lands.

Medens vi i dette Afsnit ser, hvorledes Odense, som saa mange andre Stæder i Landet, f. Eks. Ribe og Lund, dannede et aandeligt Centrum, saa er den følgende Tid (skildret af *Holger Hansen*) betegnet ved, at Provinsen lever et stille Skyggeliv i Sammenligning med Hovedstaden, hvor saa godt som alt aandeligt og materielt Liv samler sig. Kun af og til berører Landets almindelige Historie Odense. Den store Forleningsfest i 1580, som indgaaende skildres, hører i den Henseende snarere den foregaaende Tid til. Det er overhovedet lidt vanskeligt at se Grunden til, at Fr. II's Tid sættes som et Skel. Erhvervslivets Nedgang, som der gøres Rede for i Afhandlingen, og Provinsens Stillestaaen hænger jo dog saa nøje

sammen og begynder først i det 17. Aarh. I det 16. Aarh. findes der endnu et kraftigt Bypatriciat, ligesom i Middelalderens Slutningstid, medens man i 17. og især 18. Aarh. har et Borgerskab af typiske Spidsborgere. — I aandelig Henseende har Byen i nogen Grad dannet et Centrum ved sit Gymnasium, foruden den lærde Skole, hvortil flere lærde Slægter var knyttet som Bircherod, Luja, Mule; men netop ved at betragte Gymnasiets Udvikling ser man, hvor svært det dengang var at holde et saadant aandeligt Centrum i Provinsen frisk; Nepotisme og Smaalighed tærer paa det, og trods flere Forsøg paa at oplive det fra Kongernes eller fra Kingos Side bærer det egentlig hele sin Tid igennem Præg af Forfald.

Sidste Afsnit (1770 til vore Dage) giver den kolossale Fremgang, som især den stærke Udvikling af Samfærdselsmidlerne i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede førte med sig. Det 18. og 20. Aarh.'s Odense har kun lidet til fælles. Rektor Holbeck har givet en livlig og letlæselig Skildring af dette Tidsrum. At dette Afsnit er blevet det største, er vel rimeligt; Vanskeligheden ligger jo overhovedet her i at begrænse Stoffet og faa Hovedlinierne draget frem. Det er knap lykkedes, her er vist snarest taget for meget med. Det 19. Aarh.'s Udvikling er dog saa vidt historisk, at der kan gives en vurderende Skildring af det, hvor Hovedlinierne trækkes op. Men Afsnittet læses med stor Fornøjelse, ikke mindst for den, der kender lidt til Odense i Nutiden, og er meget rigt illustreret.

Den almindelige Historie følges af flere særlige Afhandlinger, tre af dem er skrevet af Fagmænd fra Nationalmuseet, som her giver Oplysning, som ikke blot har lokal, men almen Betydning. Magister *Hugo Matthiesen* har skildret Byens gamle Bygninger, Magister *Chr. Axel Jensen* Byens Kirker, og Magister *V. Hermansen* Kirkeinventaret.

Hugo Matthiesens Afsnit giver egentlig mere end Titlen antyder. Indledningen er interessant, idet Forfatteren paaviser Udviklingen af det middelalderlige Bylegeme, som det samler sig om Færdselsaarerne, og Byomraadets store Udstrækning, som først i moderne Tid har krævet yderligere Udvidelse, fordi der efter Reformationen var Udvidelsesmuligheder nok paa de gamle Klostergrunde, som før Reformationen havde optaget saa stort et Omraade inden for Bygrænsen. Alt i alt er denne Afhandling lige som den tilsvarende i Hillerødbogen Bidrag til en Eksempelsamling til Belysning af Forfatterens Bøger om Byforhold især »Torv og Hærstræde«. Iøvrigt gennemgaar Forfatteren det gamle Odense, saaledes som det samler sig om de forskellige Stilperioder.

Mag. Chr. A. Jensen har med Sagkundskab skildret Byens gamle Kirker, Skt. Knud, Vor Frue, Skt. Hans og den nu ned-

revne Graabrødreklosterkirke. Alle Tvivlspørgsmaal er det vel ikke lykkedes at løse, men den gamle Strid om Domkirkens Byggeperioder har dog sikkert her faaet sin Afgørelse, og igennem Skildringen fremtræder de tre gamle Odensekirker hver med sit individuelle Særpræg, saa at de faar fornyet Interesse ogsaa for den, der i Forvejen kender dem.

Endelig giver Magister Hermansen en kyndig Gennemgang af Kirkeinventaret, ligeledes behandlet efter Stilperioder.

De sidste Afsnit af Odensebogen er i noget mindre Grad end de foregaaende Afsnit af almindelig historisk Interesse, men giver hver især gode Oplysninger om Odense Bys Forhold især efter det 19. Aarh.'s Begyndelse. C. Fl. Steenstrup fortæller om Erhvervslivets Udvikling i det 19. Aarh. gennem en Række statistiske Oplysninger. Stadsingeniør Rygner viser Byens Vækst efter Aar 1800, og fra den Tid Byen begyndte at vokse ud over de gamle Bygrænser, og Artiklen danner saaledes paa en Maade en Fortsættelse af Magister Hugo Matthiesens.

Endelig skildrer fhv. Oberstløjtnant og Chef for den gamle Odenseafdeling, 5. Bataillon, Erh. Mørch Militæret i Odense gennem Tiderne, og Musemusinspektør Chr. M. K. Petersen giver en udførlig Skildring af Musik og Skuespil i Odense fra 1770 til vore Dage.

Bogen er forsynet med Sted- og Navneregister, hvis Brug vilde have været lettet ved en kraftigere Fremhævelse af visse Hovedgrupper som Gader, Gamle Bygninger. Paa Side 501 er indløbet en uheldig Trykfejl, idet der to Gange staar »Øst« i Stedet for »Vest«.

R. L. B.

Hillerød By — udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund. Gyldendal. 1925.

Naturligvis maatte det blive en mindre Bog, naar det lille og forholdsvis unge Hillerøds Historie skulde skrives — men det er alligevel blevet en fyldig Bog og tillige en smuk Bog — baade ved sit Indhold og ved sit Ydre. Det er en Fornøjelse at gennemblade Bogen og se de nydelige Tegninger af gamle Huse og Gader, som Kr. Kongstad har forsynet Bogen med. Bogen er ligesom Odensebogen fremkommet ved et Samarbejde af flere Forfattere; Hillerødbogen synes dog at give Indtryk af mere Enhed og Sammenhæng end Odensebogen, hvad der naturligvis ogsaa lettes ved det mindre omfattende Stof. Her som i Odensebogen forekommer det dog Anmelderen, at Hugo Matthiesens udmærkede Behandling af Byplanen i Indledningen til hans Afhandling: »Det gamle Hillerød«, burde indgaa som en Bestanddel i Skildringen af Byens ældste Historie.

Bogens Hovedartikel er Magister *Victor Hermansens* Skildring af Byens Historie indtil 1864, hvor der — ved Nordbanens Aabning — med god Grund sættes et Skel. Denne Afhandling suppleres af en grundig og fyldig Skildring af Hillerød i vore Dage af en af Bogens Udgivere, Forfatteren, Højskolelærer *Anders Uhrskov*.

Magister Hermansen har gjort et stort og grundigt Arbejde ved Benyttelsen af det trykte og utrykte Kildestof, og Resultatet fremtræder som en smuk og klar Fremstilling, trods de mange Enkeltheder, hvoraf det er bygget op. Som det var at vente, fremgaar det af hele Skildringen, at Byen lige ind til moderne Tid skylder Slottet sin Existens og hele Udvikling, og i høj Grad var afhængig af, om Hoffet residerede paa Slottet. Fr. II's Forsøg paa at gøre Hillerød til Købstad og i Stedet nedlægge Slangstrup mislykkedes, og Hillerød maa til langt ind i det 17. Aarh. — efter at det dog var lykkedes den at besejre Konkurrenten Ølskøb — formelt regnes for en Landsby, hvis væsentligste Indbyggere maatte henregnes til »Ugedagsmænd, der bor for Kongens Slotte«, skønt den, som Arent Berntsen siger, var »mangen Købstad lig«. Byen havde hverken Handelsrettigheder eller Bystyre. Først efter Enevældens Indførelse regnedes den i Regeringens Skattepaalæg blandt Købstæderne og fik i 1679 Byfoged; og i 18. Aarh. traadte den afgørende ind i Købstædernes Række, idet der her som i Landets øvrige Købstæder forekommer de saakaldte »eligerede Borgere«.

De gamle Huse i Hillerød, som paa Grund af Slottets Beliggenhed var købstadagtige, endnu før Byen egentlig regnedes for Købstad, skildres kyndigt og levende af Magister Hugo Matthiesen. Det er Hoffets Tjenere, der har bygget, derfor er endnu som de smukkeste Huse i Hillerød bevaret Gartnerboligen paa Batzkes Bakke, Stutmesterboligen i Nyhuse og Fiskemesterboligen (Karlsberg). Iøvrigt er det Byens Brande, som sætter Skel i Udviklingen. Interessant er Forfatterens Omtale af det Forsøg, Kongen efter Branden i 1692 gjorde for at danne en ensartet præget Barokby ved at opstille to Hovedtyper, som Borgerne kunde bygge efter; og hans Paavisning af, hvorledes denne Kr. V's Modelgaard med sin Kvist (ogsaa efter senere Brande) kom til at præge Byggeriet og endnu den Dag i Dag er fremtrædende mellem de Huse, der overstod den store Brand i 1834.

Skoleinspektør *Petersen* fortæller paa Grundlag af gamle Folks Fortællinger om Livet i Købstaden ved Arbejde og Fest, før Jernbanen kom og skabte den nye Tid for Hillerød.

Endelig er Bogen forsynet med en nyttig Fortegnelse over Byens Embedsmænd samt et Navne- og Stedregister.